

Hiányzik az utánpótlás

Beszélgetés Oldřich Kníchal író, műfordítóval

– Ön szlovák édesanya és cseh édesapa gyermekeként, a szlovákiai Homonnán született. Milyen családi légkör vette körül? Mennyiben befolyásolta későbbi életpályáját a szülői ház?

– Kisgyermek és iskolás koromban leginkább az édesanyám gondoskodását élveztem. Ő volt az, aki szerette volna, hogy a nagyobbik fia valami „gyakorlatias” szakmát tanuljon, például jogot vagy orvostudományt. Kisfiam – mondta – a történelemre vagy irodalomra ráérsz munka után is. Én viszont makacsul ellenkeztem, megszállottan olvastam. A mai napig őrzök több, jegyzetekkel teleírt vaskos füzetet a szlovák, cseh, orosz, francia és német irodalom remekműveiből. Akkori olvasmányaimban a viszonylag kevés fordítás között már akkor is több magyar író szerepelt.

– A diplomája megvédése után a prágai sajtóéletbe kapcsolódott be. Milyen munkákat végzett? Az újságírás mellett jutott-e már akkor is ideje a szépirodalommal, a kultúrákövetéssel foglalkozni?

– A sorkatonai szolgálatom után a Csehszlovák Távírási Irodánál (ČTK) helyezkedtem el, ahol híreket, fényképriportok szövegét írogattam orosz és angol nyelven. A következő állomáson, Rudé Právo című napilap szerkesztőségében – egyedüli pártonkívüli munkatársként – a nyugati sajtóval foglalkoztam, időnként más lapok hasábjain is publikáltam. Hosszú ideig külpolitikai szerkesztőként tevékenykedtem a Práce című központi szakszervezeti lapban. Szakterületem az Egyesült Államok és Latin-Amerika volt. A szinte mindennapi, asztal melletti intenzív munkán túl volt alkalmam meglátogatni három földrész számos országát és figyelemmel kíséreni a hazai és külföldi irodalmi életet. Alkalmi fordításokat végeztem: szlovákból és oroszból csehre,

de más nyelvekből is, nyersfordításokat felhasználva. Az eszperantó segítségével ültettem át csehre például egy kortárs vietnami novellasorozatot. Még a hatvanas években felvettem kapcsolatot Kei Kurisu úrral, a Prágában dolgozó japán lektorral, a cseh és szlovák irodalom neves ismertetőjével, akinek a „háttérből” segítettem a fordító tevékenységét. A szövegrészletek, fogalmak elemzésével, a szükséges adatokkal, tudnivalókkal láttam el.

– Élete újabb, máig nyúló szakasza 1977-ben kezdődött, amikor magyar lányt vett feleségül. Ha nem titok: hogyan ismerkedtek meg? A végleges Magyarországra telepedéséig, 1981-ig hol, s milyen munkakörökben dolgozott?

– A párommal a nemzetközi nyelv – vagyis az eszperantó – révén ismerkedtem meg. Feleségem, Tófalvy Éva újságíró (később református lelkész és könyvtáros) korábban a prágai Magyar Kulturális Központ munkatársa volt. Egy ideig az eszperantó volt a családi kommunikációs eszközünk, majd egyszer csak átváltottunk magyarra. Éva, magyar szakos közép- és főiskolai tanárként az én tanárom lett. Mielőtt sikerült az áttelepülésem az új hazámba, ő szerezte meg a lakást és a munkalehetőséget is. Addig átmeneti állást vállaltam, budapesti levelező tudósítója lettem hat prágai és egy pozsonyi lapnak. Később egy rövid időre a Magyar Hét című lap cseh-szlovák mutációjának szuperlektora lettem.

– Budapestre kerülésekor beszélt már magyarul? Mikorra sikerült nehézségek nélkül kommunikálnia?

– A magyar nyelvet először egyetemistaként próbáltam elsajátítani. Egy hónap alatt bemagoltam az alapvető ismereteket, szókincset. A prágai kollégiumban egy füleki magyar egyetemistatársam volt segítségemre. A házasságkötésem idejére azonban már szinte teljesen elhalványodott ez a tudás. Bár közel harminc éve élek itt, ma sem állíthatom, hogy gond nélkül, vagyis könnyedén, magyarosan tudok társalogni.

– Hogyan, mi módon kapcsolódott be a magyarországi szlovákság kulturális életébe?

– Magyarországra kerülésem a szlovák nyelvhez és kultúrához való visszatérésemet jelentette. Azzal foglalkoztam egyrészt a szlovák hetilap olvasószervezőjeként, a Sme (Vagyunk) című irodalmi folyóirat szerkesztőjeként, szerzőjeként és nyelvi lektoraként, majd a Budapeštiansky Slovák (Budapesti Szlovák) című lap főszerkesztőjeként, másrészt íróként, műfordítóként is. Mindezeket túl szépirodalmi és publicisztikai írások nyelvi lektora is voltam, amelyek annak idején már sokasodtak a hazai szlovák sajtóban, kiadványokban.

– A hazai szlovák irodalom, irodalomtörténet- és taníróírás is sokat köszönhet Oldřich Kníchalnak. Kérem, beszéljen ebbéli munkásságáról, a kezdetektől máig!

– Azt a kedvező időszakot személy szerinti kihívásnak tekintetem, bár nem igazán tudtam, hogy kik lesznek, kik lehetnek az én olvasóim. Létezik-e egyáltalán szlovák olvasótábor Magyarországon? Mit tehet ilyenkor az úgynevezett olvasószolgálat? Első köteteimet – a legelső kisregényem cseh nyelven íródott, már itt, Magyarországon – ugyan rokonszenvvel fogadta szlovákiai irodalmi sajtó, viszont a szlovák olvasóközönség számára a magyarországi szlovák író addig szinte ismeretlen fogalomnak számított. Az irodalmi kritika atipikus írónak szokott jellemezni, mivel szlovákiai születésű vagyok. Ezért is gondoltam arra, hogy a szlovákság körében kívánatos volna felébreszteni az anyaországi irodalom iránti érdeklődést. 1994-ben a Magyar Rádió szlovák szerkesztősége felkért egy – a szlovák irodalomról szóló – sorozat szerkesztésére, amely négy év után könyv alakban is megjelent. Emellett megkíséreltem népszerűvé tenni a hazai szlovák irodalmi hagyományokat is. Párhuzamosan vállaltam féltucatnyi történelmi tankönyv fordítását s olvasókönyv összeállítását. Az utóbbi időben az eddiginél nagyobb figyelmet szenteltem a kulturális publicisztikának, esszének. Többször vettem részt előadóként Szlovákiában vagy Magyarországon szervezett irodalmi rendezvényeken. Írásaim, fordításaim Szlovákiában, Magyarországon, Csehországban, Szerbiában és Romániában jelentek meg, kötetekben és folyóiratokban.

– Egy évtizedig volt alelnöke a Szlovák Írók és Művészek Egyesületének. Milyennek találja a magyarországi szlovák irodalmi életet?

– A nyolcvanas évek elején – szervezeti szinten is –, megalakult magyarországi szlovákság irodalmi élete, alkotó közössége. Újabb és újabb kiadványok láttak napvilágot. A kilencvenes években ez a tendencia megváltozott. Nem is annyira a kiadványok, mint az alkotók határozottan csökkenő száma lett jellemző. Úgy érzem, a probléma gyökere: az utánpótlás hiánya. Ez persze, nyugtalanító jelenség.

– Sokat tett az egyetemes magyar irodalom szlovák nyelvű megismertetéséért. Hol, milyen formában jelentek meg a mára 140 (!) író, költő érintő műfordításai?

– A magyar lírát, illetve prózát 1984 óta rendszeresen tolmácsolom szlovákra. Nemes Nagy Ágneset először jómagam fordítottam szlovák nyelvre, kötetem *Ekhnáton az égben – Achnaton v nebi* címmel jelent meg, két nyelven. *More a čajka (Tenger és sirály)* címmel a rendszerváltozás után tizenhárom kortárs magyar elbeszélést tettem közzé. Másokéi mellett Galgóczi Erzsébet, Karinthy Ferenc, Eörsi István írásai

szerepeltek benne. Csoóri Sándor tucatnyi versét szintén átültem az anyanyelvemre. Kiadás alatt áll az *Ady* istenes verseiből összeállított *Az Úr érkezése* című szlovák fordításkötetem a romániai, bányási Nagylakon. Önálló Ady-könyvként szintén ez az első a szlovák nyelvterületen. Kéziratban vár megjelenésre Szávai Géza két ifjúsági regénye, szintén a fordításomban. A határon túli magyarság költészetéből három könyvem – egy szlovákiai, egy romániai és egy vajdasági –, jelent meg szlovákul a nagylaki Ivan Krasko kiadónál. Egy pozsonyi könyvkiadó a *Pilinszky* publicisztika-fordításom iránt mutat érdeklődést. Három magyar tanulmánykötetet is a szlovák olvasók rendelkezésére bocsátottam (Boros Ferenc: *Magyarok és szlovákok; Áchim L. András: Az idő mérlegén; A budapesti szlovákok kulturális öröksége*). Prágából való távozásom óta a cseh irodalommal kevesebb a kapcsolatom, de Szávai Géza *Séta gramofonzenére* című könyvét lefordítottam erre a nyelvre. Kiadó azonban sajnos még nem érdeklődött iránta. Cseh vonatkozású érdekességként megemlítem, hogy *Bibó* Istvánnak ráakadtam egy filmnovella-szerű írására *Podjebrád* György és *Hunyadi* János kapcsolatáról, amelyet fontosnak éreztem az olvasók kezébe adni a *Fragment* című szlovákiai folyóiratban.

– Három nyelven folytat aktív irodalmi tevékenységet, de nyelvtudása még másik három nyelvre is kiterjed. E ritkaságszámba menő többnyelvűségnek milyen előnyeit, esetleges hátrányait tapasztalta?

– Kívánatos és szükséges a többnyelvűség, szinte elkerülhetetlen a nyelvtudás. Meggondolandó azonban, hogy milyen hátrányban van akár a kis nyelvek egész csoportja a nagy nyelvekkel szemben s az is, hogy a nyelvtudás gyakran csak angol.

– Több mint negyedszázada él Magyarországon. Hogyan ítéli meg az itt élő nemzetiségek, azon belül a szlovák közösség kulturális megmaradásának esélyeit?

– Egy kisebbség léte nyilvánvalóan független akár a saját irodalmától is. A népi kulturális örökség, a hagyomány kitartó erővel bír. Azt hiszem, hogy ez a következő évszázadokban is érvényesülni fog. A közösség megmaradása azon múlik, hogy milyen minőségű lesz a nemzetiségi kultúra ápolása, fejlesztése, továbbadása, hogyan miként lehet orvosolni a kialakult helyzetet az anyanyelv fokozatos elvesztése során.

– Köszönöm a beszélgetést és mindannyiunk nevében az egész hídépítő munkásságát. További tevékenységéhez sok erőt, egészséget kívánok!

Székely András Bertalan